

УДК 930.253:[94:314.743](477)“1921/1922”

Горбатюк Микола

СТВОРЕННЯ ТА ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ (УЦК) У ПОЛЬЩІ (квітень 1921 – січень 1922 рр.)

У статті розглянуто історію створення і початковий етап діяльності Українського центрального комітету (УЦК) у Польщі. Показано його роль і місце у забезпеченні умов для подальшого існування Державного Центру УНР на території Польщі. Проаналізовано основні напрямки діяльності комітету, особливості його організаційної структури, характер взаємовідносин з урядом УНР. Значну увагу приділено історії створення та аналізу статуту УЦК.

Ключові слова: українська еміграція, Державний Центр УНР, уряд УНР, статут УЦК, А. Ніковський, П. Пилипчук, А. Лукашевич.

В статье рассматривается история создания и начальный этап деятельности Украинского центрального комитета (УЦК) в Польше. Продемонстрирована роль организации в обеспечении условий для дальнейшего существования Государственного Центра Украинской Народной Республики на территории Польши. Проанализировано основные направления деятельности комитета, особенности его организационной структуры, характер взаимоотношений с правительством УНР. Особое внимание уделено истории создания и анализу статута УЦК.

Ключевые слова: украинская эмиграция, Государственный Центр УНР, правительство УНР, статут УЦК, А. Никовский, П. Пилипчук, А. Лукашевич.

The article views history of foundation and the beginning stage of activity of the Ukrainian Central Committee (UCC) in Poland. Its role and place in providing conditions for further functioning of the State Center of Ukrainian People Republic on the territory of Poland are presented. Main trends of committee's activity, its organizational structure, character of interrelationships with government of Ukrainian People Republic are analyzed. Considerable attention is paid on history of foundation and analysis of statute of UCC.

Key words: Ukrainian emigration, State Center of Ukrainian People Republic, government of Ukrainian People Republic, statute of UCC, A. Nikovs'kyi, P. Pylypchuk, A. Luckashevych.

Поразка української армії у боротьбі з більшовиками та її спільний з урядом перехід за р. Збруч у листопаді 1920 р. поставили владні кола УНР перед необхідністю організації українських емігрантів у Польщі, яких наприкінці 1920 р. тут нараховувалося близько 35 тисяч. З іншого боку, перед українською політичною елітою постала гостра потреба забезпечити умови для функціонування Державного Центру Української

© Горбатюк Микола, 2009

Народної Республіки (ДЦ УНР), який після підписання Ризького мирного договору між Польщею і радянською Росією був змушений продовжувати вести свою діяльність нелегально. Створений навесні-влітку 1921 р. Український центральний комітет (УЦК) мав забезпечити виконання вказаних вище завдань, а саме: бути легальним прикриттям для діяльності державних установ УНР та сприяти забезпеченню економічних, політичних та культурно-освітніх потреб українських емігрантів у Польщі.

У сучасній історичній літературі діяльність УКЦ ще не отримала належного висвітлення. Більшість праць, в яких досліджувалася ця тема, належить польським історикам, зокрема О. Вішці, Я. Бруському та З. Карпусю¹, тоді як українські історики торкалися її переважно в контексті загальних розвідок про українську еміграцію у міжвоєнний період².

Опинившись за межами Батьківщини, українські політики продовжували шукати вихід зі складної військово-політичної та економічної ситуації, в яку потрапив ДЦ УНР. 24 листопада 1920 р. уряд УНР надіслав Міністерству закордонних справ Польської Речі Посполитої (МЗС ПРП) меморіал, в котрому було викладено основні принципи його подальшої діяльності, найважливішим з яких було прагнення і надалі перебувати та функціонувати на території Польщі. Офіційної відповіді на це звернення польська сторона не дала. Українські владні інституції на польській території не були легалізовані, члени уряду УНР та адміністративного апарату продовжували трактуватися як приватні особи³. Починаючи з грудня 1920 р., МЗС ПРП наполягало на необхідності офіційної ліквідації тарнівського урядового осередку. На його місці мав постати формально аполітичний комітет допомоги українським біженцям⁴.

Питання легалізації української еміграції на території Польщі значно загострилося після підписання польсько-радянського мирного договору в Ризі 18 березня 1921 р., відповідно до якого РСФРР почала вимагати від ПРП ліквідації на її території українських державних, політичних і військових структур⁵. 16 квітня 1921 р. голова РНК і народний комісар закордонних справ УСРР Х. Раковський надіслав польському уряду ноту, в якій висловив протест проти діяльності української еміграції під знаком УНР і її «дивного уряду, позбавленого території і влади, існуючого і функціонуючого тільки завдяки допомозі польської влади»⁶.

Ратифікація Ризького мирного договору польським Сеймом 30 квітня 1921 р. теоретично мала стати причиною повної ліквідації ДЦ УНР. Противником цілковитого розірвання стосунків з еміграційним представництвом УНР був II відділ Генерального штабу Міністерства військових справ ПРП. Його керівник підполковник І. Матушевський відстоював думку, що Польща потребує підтримки українських державних чинників, і розробив вказівки, якими мала керуватися польська сторона в цих взаєминах. Йшлося, передусім, про збереження ДЦ УНР і створення умов для його подальшої діяльності⁷.

У Польщі добре розуміли, що відмова в допомозі українській уенерівській еміграції призведе до її автоматичної переорієнтації в бік Ні-

меччини. В результаті у польських урядових колах виникла ідея збереження ДЦ УНР під прикриттям діяльності громадських організацій. У березні 1921 р. з'явилася праця «Pro Memoria»* в якій було викладено погляди польської влади на діяльність різних груп української еміграції, а також розглядалися можливі заходи щодо них. Зокрема передбачалася ліквідація Ради Народних Міністрів УНР, Ради Республіки, Вищої військової ради та Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Польщі. Головний отаман мав виїхати у Францію чи Румунію, звідки міг би таємно повернутися у Польщу. Інтернованих вояків пропонувалося висилати групами в Україну, залишивши в Польщі тільки кадри, необхідні для організації майбутньої української армії. У Польщі повинні були залишитись також військові формування Ю. Тютюнника, які мали використовуватись для розвідки, а в разі потреби – для організації диверсій. Тільки Український Червоний Хрест і Український кооперативний союз зберігали свою організаційну структуру та характер діяльності⁸. Текст «Pro Memoria» можна вважати підставою для початку перетрактацій польського уряду з Державним Центром УНР.

У відповідь українська сторона надіслала «Меморіал у справі унормування стосунків польсько-українських у зв'язку з ратифікацією Ризького миру», підготовлений міністром закордонних справ УНР А. Ніковським⁹. Основними пунктами документа були: 1) всі українські державні установи та вищі посадові особи, що перебували на території Польщі – головний отаман, Рада Республіки і уряд УНР – до 1 травня 1921 р. мали видати офіційні акти про свій виїзд із території Польщі і подати їх у польське МЗС; 2) офіційним місцем перебування уряду і Ради Республіки мала стати Болгарія, Угорщина або Франція. З цією метою мав відбутися від'їзд 1–2 міністрів і двох членів Ради Республіки, «задачею яких, – як зазначалось у документі, – буде удавати офіційне упробування цілого центру У.Н.Р. в даній Державі»; 3) з часу формальної ліквідації на всіх офіційних документах, що видавалися головним отаманом, Радою Республіки чи урядом УНР з метою конспірації мало зазначатись офіційне, а не фактичне, місце перебування цих інституцій; 4) для легалізації державних установ УНР, які залишалися на території Польщі, і для уможливлення їхніх легальних стосунків з польськими урядовими установами планувалося створити Український комітет. Комітет мав бути позбавлений будь-яких політичних ознак, а українські державні органи на польському терені мали вести свою роботу таємно¹⁰.

Відповідно до «Меморіалу» місцем перебування Українського комітету мало стати місто Тарнів, де перебували і вели свою роботу уряд УНР та Рада Республіки. Одним із ключових питань, що розглядалися у документі, було фінансування діяльності УНР урядом Польщі. Українська сторона претендувала на щомісячні виплати в розмірі близь-

*Документ «Pro Memoria» віднайдено польським дослідником Е. Вішкою в Центральному військовому архіві Польщі. Він зауважив, що цей таємний документ не датований і не підписаний. Єдине, що дає можливість визначити приблизний час його появи – це зміст.

ко 73,5 млн. польських марок (для утримання уряду, Ради Республіки, війська та на допомогу для біженців), а також на одноразову виплату так званої ліквідаційної суми у розмірі близько 48,4 млн. польських марок, яку передбачалось витратити на погашення заборгованості по заробітній платі урядовцям та на законспірування діяльності урядового центру. До 30 квітня асигновані польським урядом кошти могли бути отримані через українську дипломатичну місію у Варшаві, після закінчення цього терміну – лише через Український комітет¹¹.

Зважаючи на обопільну зацікавленість, уряди УНР і ПРП досягли порозуміння у справі подальшої діяльності української політичної еміграції на польській території навіть в обхід умов Ризького мирного договору¹². В одному з обіжників до послів і голів дипломатичних місій міністр закордонних справ УНР А. Ніковський повідомляв про характер подальшої роботи Державного Центру наступне: «Формально Уряд припинив на території Польщі свою працю. Фактично продовжує її й зараз. Дипломатична місія у Варшаві перехвормувалася в Центральний комітет по справам біженців з України. Так її треба далі й називати. В разі потреби, Ви можете давати такі пояснення: Уряд У.Н.Р. знаходиться під цей час в Польщі, але вже давно, ще з моменту підписання Ризького договору, припинив на території Польщі всяку свою діяльність. За кордоном же його іменем ведуть працю Посольства та Дипломатичні Місії. Підготовка загальної повстанчої акції вже давно перенесена була з Польщі на саму Україну, де переводиться Центральним Повстанчим Комітетом»¹³.

За твердженням Е. Вішки, наприкінці весни – на початку літа 1921 р. з'явився ще один документ, який був черговим проектом ліквідації еміграційних структур УНР. У ньому йшлося про те, що під прикриттям тимчасового виїзду з Польщі головного отамана С. Петлюри і кількох міністрів у Варшаві мав виникнути Український комітет допомоги біженцям і емігрантам. Прем'єр-міністр УНР, разом із штатом співробітників у кількості близько 30 осіб, мав осісти в Любліні, організувавши там філію комітету. Міністерство закордонних справ УНР мало залишитися в Тарнові як філія того ж таки комітету. Схожі філії урядових установ УНР мали постати в Ченстохові (Міністерство фінансів) та Пйорткові (Військова ліквідаційна комісія, Генеральний штаб та зменшене до мінімуму Міністерство військових справ). Головний отаман мав знаходитись в одній з місцевостей вздовж траси Люблін-Варшава, що мало сприяти швидкому зв'язку з державними установами УНР. Запропонована українським урядом ліквідаційна сума збільшувалась до 50 млн. польських марок, а бюджет – до 75 млн.¹⁴

Таким чином уряд УНР був змушений припинити свою легальну діяльність у Польщі. Виконуючи взяті на себе зобов'язання, українська сторона організувала Український центральний комітет – інституцію, яка мала бути офіційною «вивіскою» подальшої діяльності УНР на польській території і при посередництві якої відтепер мали відбуватися всі взаємовідносини між Державним Центром УНР у Тарнові та урядом

ПРП¹⁵. Його засновниками стали міністр закордонних справ УНР А. Ніковський, голова комісії у закордонних справах Ради Республіки П. Пилипчук, (як неформальні представники українського уряду вони із середини квітня 1921 р. перебували у Варшаві і вели неофіційні переговори з польськими урядовими колами про подальшу долю Державного Центру УНР), а також заступник голови дипломатичної місії УНР у Польщі А. Лукашевич¹⁶.

Основним завданням УЦК, як відзначалося у його статуті, було «забезпечення всіх матеріальних і духовних потреб біженців громадян Української Народньої Республіки як цивільних, так і військових, що перебувають на території Річі Посполитої Польської і взагалі за кордоном». До функцій УЦК, зокрема, належало опікування матеріальним, юридичним, санітарно-медичним та фізичним станом біженців, а також забезпечення їхніх культурно-освітніх і релігійних потреб. Для здійснення зазначених вище завдань він мав право засновувати інтернати, майстерні, видавництва, кооперативи, їдальні, бібліотеки, лікарні, дитячі садки, школи, різні спілки і товариства, юридичні консультації та ін. Комітет володів усіма правами юридичної особи, а саме: купувати, продавати і заставляти рухоме і нерухоме майно, робити позики, засновувати філії, вести офіційні зносини з польськими урядовими установами та громадськими і політичними організаціями. Джерелами його фінансування, відповідно до статуту, мали бути добровільні пожертви громадян, прибутки від заснованих комітетом підприємств, суми одержані від польських громадських та інших установ¹⁷. Один раз на рік мали відбуватися загальні збори (*walne zgromadzenie*) всіх членів УЦК, які скликалися з метою розгляду звітів про діяльність комітету та затвердження його бюджету. Під час них могли вноситись пропозиції щодо змін до статуту чи ліквідації організації, а також обиралася ревізійна комісія для контролю за витратою коштів. У статуті передбачалась можливість створення нових відділів (філій) комітету, а також унормовувалась процедура кооптації нових членів¹⁸.

Про діяльність Українського центрального комітету А. Ніковський на допитах в ОДПУ в 1929 р. свідчив: «Основоположники мали закликати від себе членів комітету в необмеженім числі, діставати гроші від урядових установ і приватних осіб, закладати філії по всій Польщі, допомагати українській людності в Польщі грошево, культурно і організаційно, брати на себе підприємства, промислові заклади, основувати школи, яслі і т. п. Цьому комітетові, як установі цілком легальній, поляки мали асигнувати вільно відповідні суми грошей, а комітет, записавши до свого складу всю Раду Міністрів УНР, розподіляв одержані кошти між усіма міністерствами, тепер уже в порядку персональної допомоги кожному урядовцеві»¹⁹. Отже, на початковому етапі свого існування УЦК був фіктивною організацією, одне з основних завдань якої полягало в легалізації фінансування уряду УНР польською стороною.

Розробку статуту УЦК було доручено голові неофіційної делегації УНР до польського уряду, міністру закордонних справ УНР А. Ніковському.

Очевидно, готовий текст статуту затвердила Рада Народних Міністрів УНР ще до виїзду згаданої делегації у Варшаву.

Омелян Вішка твердить про існування чотирьох редакцій цього документа²⁰. На нашу думку, різних варіантів статуту, які виникали в результаті корегування його змісту польською владою, має бути більше, але не всі вони віднайдені або збереглися до нашого часу. В подальшому аналізі використовуватимуться три варіанти цього документа (див. док. № 1–3).

Першою з'явилася українська версія статуту, яка, очевидно, була затверджена РНМ УНР в середині квітня 1921 р. (див. док. № 1). Деякі положення у цьому варіанті статуту (питання про джерела фінансування УЦК, місце його перебування, спосіб зв'язку комітету з польськими державними установами) не влаштували уряд ПРП. Протягом травня 1921 р. польська влада неодноразово вносила корективи у запропонований українською стороною документ. Новий варіант статуту УЦК українська делегація у Варшаві отримала 2 червня 1921 р. Про зміни, внесені до нього, А. Ніковський повідомляв голові РНМ УНР В. Прокоповичу: «Статут Центр[ального] Комітету сьогодні прислали нам з МЗС [Польщі]. Сильно змінений. Між иншим проставлено місце перебування Комітету в Варшаві. Викинуто пункт, що органом ділових і формальних стосунків комітету з польським Урядом являється його Варшавська Філія, що гроші добуває з урядових інституцій, що зноситься комітет з урядовими інституціями. Агче нічого такого в статуті не лишилося і про це доведеться знов говорити»²¹.

У ході редагування польською владою статут зазнав таких змін:

У параграф української версії статуту «Центральний Український Комітет має право закладати свої Філії в різних місцях Польщі і через Філії а також і безпосередньо вести офіційні зносини з польськими урядовими інституціями а також громадськими і політичними організаціями» (див. док. № 1) було замінено на: «Zarząd w miarę potrzeby zakłada oddziały i wyznacza ich kierowników. Oddziały podlegają kontroli i kierownictwu zwierzchniemu Zarządu w granicach statutu niniejszego. Na walnych zgromadzeniach reprezentowane są przez swych kierowników. Przez oddziały a także i bezpośrednio Centralny Komitet Ukraiński ma prawo znoszenia się z władzami oraz organizacjami społecznymi» (див. док. № 3)*.

У VII параграфі статуту, зміст якого визначав джерела надходження грошових засобів УЦК 4 пункт «з сум, що будуть одержані від різних урядових та громадських установ» (див. док. № 1) було замінено на «z sum, otrzymanych od różnych instytucji społecznych i innych» (див. док. № 2, 3)**.

* «Правління (Дирекція) має право в міру потреби засновувати відділи і призначати їх керівників. Відділи підлягають контролю і начальному керівництву Правління (Дирекції) у межах цього статуту. На загальних зборах відділи представляють їхні керівники. Через відділи, а також і безпосередньо Український центральний комітет має право зноситися з органами влади і суспільними організаціями».

** «із сум, отриманих від різних інституцій громадських та інших».

Польська сторона особливий акцент робила на тому, щоб у статуті не було жодних згадок про українську державність, а сам комітет виглядав як цілком аполітична організація. З цією метою було внесено зміни у VII параграф статуту, де речення «Центральний Український Комітет [...] видає посвідки біженцям-громадянам Української Народньої Республіки» (див. док. № 1) було замінено на «Centralny Komitet Ukraiński [...] wydaje zaświadczenia uchodźcom z Ukrainy» (див. док. № 3)*.

Також із української редакції статуту було вилучено VI параграф «Відпоручником Центрального Українського Комітету для ділових і формальних зносин з Урядом Річи Посполитої Польської являється Варшавська Філія Комітету» (див. док. № 1), замість якого з'явився параграф: «Осідком Комітету є Варшава» («Siedzibą Komitetu jest m. Warszawa») (див. док. № 2, 3).

Слід зазначити, що українські урядові кола важливе значення приділяли діяльності Варшавської філії УЦК, яка, як планувалося, фактично мала стати експозитурою уряду УНР. Її створення активно лобював міністр закордонних справ УНР А. Ніковський. «Варш[авська] Філія, – писав він у листі до А. Лукашевича на початку червня 1921 р., – являється фактично нашою експозитурою. При ній дві секції військова і дипломатична. У всіх справах, що торкаються Польщі, обидві секції підлягають філії (експозитурі). В справах зносин з представниками інших держав компетенція експозитури поширюється тільки на тактичні моменти в роботі Дипл[оматичної] Місії (координація). Військова секція координує свої заходи перед пред[ставни]ками інших держав з роботою Експозитури. Справами Експозитури керують два урядовця (намічені *(перше прізвище нерозбірливо – М. Г.)* і Трепке)»²². Про серйозність намірів українського уряду стосовно заснування згаданої філії свідчить «Інструкція Варшавській філії Українського центрального еміграційного комітету». Цей документ регламентував роботу організації, визначав її структуру і склад, закріплював жорстке підпорядкування філій Українському центральному комітету і т. д.²³ (див. док. № 4). Проте, незважаючи на підвищену активність українських урядових інституцій, спрямовану на організацію Варшавської філії УЦК, цю установу не було створено через протидію польського уряду.

Офіційною датою затвердження статуту УЦК, яка значиться наприкінці деяких варіантів документа, є 27 квітня 1921 р. Автор статті поділяє думку Я. Бруського і О. Вішки про те, що остаточна версія статуту УЦК з'явилася дещо пізніше, а квітнева дата мала лише сигналізувати про те, що Український центральний комітет виник до ратифікації Ризького мирного договору, яка відбулася 30 квітня 1921 р.²⁴ Докази того, що статут УЦК було розроблено після 27 квітня 1921 р., містяться у листуванні голови української делегації до уряду ПРП А. Ніковського з прем'єр-міністром УНР В. Прокоповичем. Зокрема, 26 квітня 1921 р. А. Ніковський писав, що «справа функцій і назви «Укр[аїнського]

* «Український центральний комітет [...] видає посвідчення біженцям з України».

Центр[ального] Комітету» ще не з'ясована навіть [в] кругах. З нею прийдеться ще до розмов і торгів»²⁵, а в листах від 17 травня і 2 червня доповідав про внесення польською стороною змін до тексту статуту УЦК²⁶. Між іншим А. Ніковський зазначав, що «поляки Статутіві і самому комітетові надають тільки демонстраційне значіння»²⁷. Ще одним доказом того, що комітет організовано наприкінці літа 1921 р., може послужити доповідь А. Ніковського про утворення УЦК, зачитана ним на засіданні РНМ УНР 31 серпня 1921 р.²⁸

Юридичне оформлення УЦК відбулося 9 серпня 1921 р.²⁹, коли його статут було зареєстровано Міністерством внутрішніх справ Польщі. Наступного дня на підставі IV пункту статуту³⁰ до його складу кооптовано 15 нових членів, запрошених засновниками комітету: Є. Лукасевича, С. Стемповського, Г. Юзефського, єпископа Діонісія Валединського, І. Фещенка-Чопівського, О. Саліковського, І. Кабачківа, А. Лівницького, І. Огієнка, П. Зайцева, Й. Волошиновського, Л. Михайліва та генералів Армії УНР В. Зелінського, М. Безручка і С. Дельвіга. Основоположники УЦК становили собою Дирекцію (Zarząd) комітету. Вони обрали своїми заступниками Є. Лукасевича, С. Стемпковського та Г. Юзефського³¹. 15 жовтня 1921 р. на засіданні Дирекції УЦК про свій вихід зі складу комітету заявили О. Саліковський та І. Кабачків. Тоді ж у зв'язку з виїздом із Варшави генерала В. Зелінського до складу УЦК було кооптовано полковника О. Данильчука, якому також було доручено керівництво 4-ою секцією³².

Одночасно із виникненням УЦК з'явилася його філія у Тарнові, яку очолював міністр внутрішніх справ УНР в уряді П. Пилипчука – В. Гієнко-Савійський. На початку лютого 1922 р. він склав з себе повноваження керівника філії, які 4 лютого 1921 р. на засіданні Дирекції УЦК було передано міністру ісповідань в новому уряді А. Лівницького – І. Огієнку³³. На цьому ж засіданні вирішено заснувати в Тарнові під керівництвом М. Левицького Санітарний відділ УЦК, який мав постати на місці Управи Українського Червоного Хреста³⁴.

З осені 1921 р. УЦК почав виконувати певні політичні функції. Водночас зростав вплив А. Лукашевича, з яким, як з головою легальної української організації на території Польщі – Українського центрального комітету, і прагнули співпрацювати представники польської влади. Так, восени 1921 р. відбулися зустрічі А. Лукашевича з міністром праці і громадської опіки ПРП Л. Даровським (обговорювалися перспективи України в загальноєвропейській політиці та ставлення Польщі до УНР), головою спілки зовнішньої торгівлі Б. Гродзецьким (з приводу надання кредиту для організації майстерень для емігрантів з України), верховним комісаром у справах репатріації В. Грабським (щодо можливості перенесення табору інтернованих в Ченстохові в інше місце), міністром юстиції Б. Соболевським, міністром внутрішніх справ С. Довнарівичем³⁵, прем'єр-міністром Польщі А. Поніковським, маршалком Союму та представниками католицької церкви. Як голова НДМ УНР у Польщі А. Лукашевич підтримував зв'язки з представниками іноземних держав³⁶.

Одне із головних питань, яке розглядалося на зустрічах голови УЦК з представниками польської влади, було питання визначення юридичного статусу українських емігрантів. Польська сторона беззаперечно визнавала право на політичний притулок усіх вихідців з України, які прибули у Польщу до 12 жовтня 1920 р. Що стосувалося інших українських біженців, то право на політичний притулок вони могли отримати лише після їх реєстрації Українським центральним комітетом із наступним затвердженням списків емігрантів з України у Міністерстві внутрішніх справ ПРП³⁷.

Справа фінансування ДЦ УНР також значною мірою зосередилась у руках А. Лукашевича. Так, наприкінці жовтня 1921 р. через НДМ УНР у Варшаві «пройшло» 10 000 000 польських марок і 10 000 французьких франків призначених для ДЦ УНР³⁸. Наприкінці 1921 р. міністр праці і громадської опіки ПРП Л. Даровський повідомив А. Лукашевича про можливість асигнування Українському центральному комітету 68 млн. польських марок, а також пообіцяв сприяти вирішенню цієї справи шляхом переговорів з міністром фінансів Є. Міхальським³⁹.

Починаючи з осені 1921 р., А. Лукашевич як голова УЦК веде низку фінансових справ українського уряду. Зокрема, справу про матеріальні і грошові цінності, привласненні польськими військовими в середині 1920 р. під час пограбування Державної скарбниці УНР⁴⁰. Зважаючи на політичну ситуацію, А. Лукашевич вважав за доцільне вести цю справу не від імені уряду УНР, а від імені аполітичного Українського центрального комітету⁴¹. Також А. Лукашевич намагався відсудити у польської влади автомобілі, які перебували у власності УНР, але в ході бойових дій різними шляхами були привласнені поляками⁴².

Складність цих справ полягала у тому, що їх потрібно було вести від імені УЦК, якого на момент *формальної* (виділено нами – М.Г.) ліквідації Державного Центру УНР в Польщі (1 травня 1921 р.) ще фактично не існувало. Такий стан справ змусив А. Лукашевича йти на різні хитрощі. 29 листопада 1921 р. він звернувся до РНМ УНР з проханням видати нотаріально засвідчене уповноваження, яке б давало право «виступити перед різними судовими й адміністративними інституціями в справах одержання майна й грошей, належних У.Н.Р. (рівенські цінності, авто і т. и.)». При цьому А. Лукашевич зауважував, що уповноваження «могло би мати правне значіння, коли б воно було датовано 25 квітня ц. р. (1921 р. – М. Г.) і підписано особами, що займали зазначені під його текстом міністерські посади до 26 квітня 1921 р.»⁴³ Невідомо, чи було згадане уповноваження видане РНМ УНР, але його текст, розроблений самим А. Лукашевичем, зберігся в ЦДАВО України⁴⁴ (див. док. № 5).

Наприкінці листопада 1921 р. виникла Жіноча підсекція Першої секції УЦК. Її очолила президія у складі: голова – О. Лукашевич, заступника голови – Н. Саліковська, секретар – М. Чуйківна. Жіноча підсекція не була повноправною організаційною структурою – її діяльність повністю регламентувалася УЦК. Наприклад, дозвіл на збір коштів підсекція могла отримати лише після його розгляду на засіданні Дирекції комітету⁴⁵.

2 грудня 1921 р. на пропозицію голови УЦК А. Лукашевича Жіночу підсекцію Першої секції УЦК перетворено на самостійну структурну одиницю у складі комітету. Одночасно підсекція отримала дозвіл на влаштування благодійної вечірки з метою збору речей і пожертв для українських інтернованих вояків та біженців при умові передачі всіх отриманих прибутків до каси УЦК⁴⁶. Зібрані під час цього заходу 107644 польські марки було розподілено між інтернованими у таборах Каліш і Стшалково⁴⁷. Ще однією значною акцією Жіночої підсекції була безкоштовна роздача харчових продуктів, тютюну, сорочок, штанів та шкарпеток найбільш бідним емігрантам з України, здійснена у другій половині грудня 1921 р.⁴⁸ На початковому етапі свого існування Жіноча підсекція працювала на основі прийнятого 13 грудня 1921 р. «Регуляміну Жіночої підсекції Українського Центрального Комітету», яким регламентувалися функції, склад та повноваження цієї організації (див. док. № 6).

Засідання Дирекції Українського центрального комітету у вересні-грудні 1921 р. – на початку 1922 р. переважно відбувалися за участі голови комітету – А. Лукашевича, членів – Г. Йозефського, керівників секцій – С. Стемповського, Є. Лукашевича, Л. Михайлова, О. Данильчука та секретаря – П. Зайцева⁴⁹. При цьому слід зазначити, що два засновники комітету – А. Ніковський та П. Пилипчук – не брали активної участі у роботі організації.

Серед членів УЦК склався певний розподіл сфер діяльності. Так, наприклад, С. Стемповський опікувався українськими студентами (патронат) та організацією культурно-освітньої допомоги емігрантам, М. Левицький та Є. Лукашевич – медично-санітарним забезпеченням українських біженців у Польщі, Л. Михайлів – справою працевлаштування українських емігрантів та інтернованих вояків, а також організацією дешевих їдалень для емігрантів у Варшаві, Ченстохові, Тарнові⁵⁰.

Відчуваючи зростання своєї ваги в організації, А. Лукашевич навіть намагався впливати на кадрову політику Міністерства закордонних справ УНР. Яскравим прикладом цього є його відмова визнати офіційне призначення цим міністерством Ю. Білиця на одну з керівних посад в УЦК та НДМ УНР у Варшаві. Рішення А. Лукашевича не було достатньо вмотивованим, оскільки єдиним аргументом проти кандидатури Ю. Білиця було небажання іншого члена комітету Є. Лукашевича співпрацювати з останнім⁵¹.

13 жовтня 1921р. А. Ніковський надіслав А. Лукашевичу листа, в якому писав, що «не знаходить причин, заслуговуючих на увагу, щоб призначення п. Білиця касувати, та наказ свій од 20 вересня б. р. ч. 98 потверджує, тим більше, що *ні весь склад Комітету ні окремі його члени не можуть диктувати складу й умов праці дипломатичній Місії* (виділено нами – М. Г.), котра в адміністративному відношенні може підлягати тільки Міністерству»⁵².

15 жовтня в листі у відповідь А. Лукашевич висловив свою незгоду з рішенням міністра, вважаючи що такі поважні люди як голова Дирекції УЦК А. Лукашевич та керівник Першої секції УЦК Є. Лукашевич «мусять

мати право голосу». Разом з цим він заявив про свою і Є. Лукасевича демісію⁵³. Із А. Лукашевичем солідаризувалися С. Стемповський та Г. Юзефський, які 15 жовтня 1921 р. на засіданні Дирекції УЦК також оголосили про свій вихід зі складу комітету⁵⁴.

У відповідь на виступ керівників УЦК А. Ніковський надіслав А. Лукашевичу листа, в якому, характеризуючи роль і місце комітету в державно-політичному житті УНР, писав: «Що до У.Ц.К. повинно мати мій погляд, що його я розвивав на перших зборах У.Ц.К., за інструкцію для Вас як Посла і Голови У.Ц.К., бо цей Комітет – інституція зовсім не громадська, а урядова фірма, фікція, котрої фактичне існування може бути тільки назверхнім, зовнішнім. Про демісію Вашу, як Голови Комітету не може бути ніякої розмови, бо для польського уряду існують тільки три члени-фундатори. Отже коли б, наприклад, за Вами вийшов і я з Комітету, то комітет мусів би закритися. Значить ніхто з осіб, що підписали статут, не матиме ніколи права виходити з Комітету, бо інакше він зробив би злочин перед самим Державним Центром. Розпоряджатися комітетом має право кожний даний Уряд У.Н.Р., а члени-фундатори виконують накази Уряду механічно. Ніяка група запрошених членів не може нести розпорядчих функцій. Члени дирекції, заступники п. Пилипчука і мене, використовуються тільки для прилюдних виступів.

Підібраних мною і Вами членів Комітету без згоди Уряду не можна збирати на збори і наради. Пишуться тільки фіктивні протоколи Дирекції. До Комітету не вільно запрошувати без відома Уряду нікого з нових членів.

Посол наш у Варшаві користується Комітетом тільки як фірмою для своїх виступів, але часом треба зоставляти цю вивіску в міністерських приємних, де можна і треба розконспіровуючи справу. Ніяких своїх коштів Комітет не має без дозволу і згоди на те Уряду, отже і ніяких розподільчих функцій не несе. Заяви всяких організацій про допомогу розглядає і рішає Уряд. Комітет їм веде тільки фіктивну протоколяцію і видає фіктивні, відповідно до рішення Уряду, резолюції»⁵⁵.

На таких засадах Український центральний комітет функціонував до початку 1922 р. Після відставки кабінету П. Пилипчука 14 січня 1922 р. два засновники УЦК – П. Пилипчук і А. Ніковський – не тільки відійшли від урядової праці, а й втратили важелі впливу на напрямок роботи організації. З цього часу комітет перестає виконувати функцію прикриття роботи ДЦ УНР і все виразніше починає працювати у напрямку організації допомоги емігрантам з України.

Таким чином, початковий етап діяльності Українського центрального комітету характеризувався перманентною боротьбою між керівництвом УЦК, яке намагалося надати йому реальних повноважень у напрямку допомоги емігрантам з України, та урядом УНР, що і надалі прагнув використовувати цю організацію для прикриття своєї діяльності. Із втратою Державним Центром УНР реальної можливості впливати на події як на Україні, так і в середовищі української еміграції в Польщі (особливо після невдалого Другого зимового походу військ УНР під

проводом Ю. Тютюнника), УЦК поступово набуває тих функцій, що були закріплені за ним у його ж статуті і протягом 1922 р. перетворюється на повноцінного поборника інтересів української еміграції в Польщі.

Нижче публікуємо документи, що стосуються УЦК у Польщі. Вони публікуються без скорочень, зі збереженням стилістичних та орфографічних особливостей мови автора. Апострофи у словах з апострофом, пропущені букви, описки та явні помилки виправлено без застереження. Відсутні у тексті документів пунктуаційні знаки проставлено таким чином, що вони не спотворюють їх змісту.

¹ *Wiszka E.* Emigracja ukraińska w Polsce 1920–1939. Toruń, 2004. – 752 s.; *Bruski J. J.* Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919–1924) – Kraków, 2000. – 600 s.; *Karpus Z.* Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy na terenie Polski w latach 1918–1924. – Toruń, 1997.–210 s.

² *Піскуп В.* Політичний вибір української еміграції (20-ті роки ХХ ст.). – К. ; Нью-Йорк, 2006. – 673 с.; *Колянчук О.* Українська військова еміграція у Польщі (1920–1939). – Львів, 2000.–278 с.

³ *Bruski J. J.* Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej... – S. 252–253.

⁴ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), ф. 3656, оп. 1, спр. 25, арк. 6.

⁵ Український вістник. – Львів, 1921. – 22 березня.

⁶ Dokumenty i Materiały do historii stosunków polsko-rodzieckich. – Warszawa, 1965. – Т. IV. – S. 4–6.

⁷ *Bruski J. J.* Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej... – S. 257.

⁸ *Wiszka E.* Emigracja ukraińska w Polsce... – S. 34–35.

⁹ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 490, арк. 82–89.

¹⁰ Там само, арк. 82–83.

¹¹ Там само, арк. 85–87.

¹² Там само, спр. 24, арк. 34–35, 37–37 зв.; ф. 3656, оп. 2, спр. 19, арк. 83.

¹³ Там само, ф. 3696, оп. 2, спр. 324, арк. 82.

¹⁴ *Wiszka E.* Emigracja ukraińska w Polsce... – S. 36.

¹⁵ *Bruski J. J.* Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej... – S. 261–262; *Wiszka E.* Emigracja ukraińska w Polsce... – S. 37.

¹⁶ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі ГДА СБ України), спр. 67098 ФП, т. 59, ч. 1, арк. 243; Там само, ч. 3, арк. 666.

¹⁷ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 258, арк. 122.

¹⁸ Там само, ф. 3508, оп. 1, спр. 1а, арк. 3–4; *Wiszka E.* Emigracja ukraińska w Polsce... – S. 40.

¹⁹ ГДА СБ України, спр. 67098 ФП, т. 59, ч. 1, арк. 135.

²⁰ *Wiszka E.* Emigracja ukraińska w Polsce... – S. 39.

²¹ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 24, арк. 127–128.

²² Там само, арк. 128.

²³ ЦДАВО України, ф. 4465, оп. 1, спр. 283, арк. 1; ф. 3696, оп. 2, спр. 258, арк. 123–124.

²⁴ *Bruski J. J.* Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej... – S. 260; *Wiszka E.* Emigracja ukraińska w Polsce... – S. 39.

²⁵ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 24, арк. 35 зв.

²⁶ Там само, арк. 100, 127–128.

²⁷ Там само, арк. 100.

²⁸ Там само, ф. 3205, оп. 1, спр. 66, арк. 207.

²⁹ Там само, ф. 3508, оп. 1, спр. 2, арк. 24.

- ³⁰ Там само, спр. 1 а, арк. 3 зв.
- ³¹ *Bruski J. J.* Petlugowcy. Centrum Państwowe Ukrainiskiej... – S. 260–262; *Колянчук О.* Українська військова еміграція ... – С. 41–42; *Wiszka E.* Emigracja ukraińska w Polsce... – S. 40.
- ³² ЦДАВО України, ф. 3508, оп. 1, спр. 1, арк. 2 зв.
- ³³ Там само, спр. 2, арк. 6.
- ³⁴ Там само, арк. 6 зв.
- ³⁵ Там само, спр. 1, арк. 14–20.
- ³⁶ Там само, спр. 2, арк. 2–24.
- ³⁷ Там само, ф. 3696, оп. 2, спр. 199, арк. 199; ф. 2211, оп. 1, спр. 3, арк. 52.
- ³⁸ Там само, ф. 3696, оп. 2, спр. 199, арк. 142.
- ³⁹ Там само, ф. 3508, оп. 1, спр. 1, арк. 18 зв.–19.
- ⁴⁰ Там само, ф. 3696, оп. 2, спр. 258, арк. 87.
- ⁴¹ Там само, спр. 199, арк. 129–133.
- ⁴² Там само, арк. 137–137 зв.
- ⁴³ Там само, арк. 176.
- ⁴⁴ Там само, арк. 177.
- ⁴⁵ Там само, ф. 3508, оп. 1, спр. 1, арк. 11–11 зв.
- ⁴⁶ Там само, арк. 8.
- ⁴⁷ Там само, спр. 2, арк. 2–2 зв.
- ⁴⁸ Там само, спр. 1, арк. 12 зв.
- ⁴⁹ Там само, арк. 1–13; спр. 2, арк. 2–26.
- ⁵⁰ Там само, спр. 1, арк. 1–14.
- ⁵¹ Там само, ф. 3696, оп. 2, спр. 199, арк. 125.
- ⁵² Там само, арк. 121.
- ⁵³ Там само, спр. 130, арк. 195–196.
- ⁵⁴ Там само, ф. 3508, оп. 1, спр. 1, арк. 2 зв.–3.
- ⁵⁵ Там само, ф. 3696, оп. 2, спр. 46, арк. 176–176 зв.

№ 1

СТАТУТ

УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ В ПОЛЬЩІ*

27 квітня 1921 р., м. Варшава

І. Центральний Український Комітет має своїм завданням забезпечення всіх матеріальних і духовних потреб біженців-громадян Української Народньої Республіки як цивільних, так і військових, що перебувають на терені Річі Посполітої Польської і взагалі за кордоном.

Зокрема до функцій Центрального Українського Комітету належить:

- а) опікування матеріальним станом біженців,
- б) опікування юридичним, санітарно-медичним та фізичним станом біженців,
- в) опікування релігійними, культурними та освітніми потребами біженців (організація шкільної справи і наукової діяльності по всіх галузях: економічної, фінансової, соціальної, гуманітарної, національної і т. и.)

* Ймовірно, що ця версія статуту була затверджена РНМ УНР ще до виїзду української делегації (А. Ніковський, П. Пилипчик) до Польщі.

II. Для здійснення зазначених в арт[икулі] I завдань Центральний Український Комітет, опікуючись всебічним забезпеченням культурних та матеріальних потреб біженців, поміж иншим улаштовує і засновує: а) інтернати, б) майстерні, в) видавництва, г) кооперативи, д) їдальні, е) бібліотеки, ж) читальні, з) лікарні, і) амбуляторії, к) діточі садки, л) спортивні гуртки, м) школи, н) лекції, о) різні спілки і товариства, п) юридичні консультації, р) релігійні товариства.

III. Центральний Український Комітет має право:

- а) придбання і продажу рухомого і нерухомого майна,
- б) право заставлення майна,
- в) право робити позики і
- г) взагалі користується всіма правами юридичної особи.

Примітка: Довірености і иншого рода акти в імені Центрального Українського Комітету підписуються трома членами, що уповноважені на це Комітетом.

IV. Фундаторами Центрального Українського Комітету являються особи, що підписують цей статут, а також вони являються його виконавчим органом.

Примітка: Центральний Український Комітет має право кооптації нових членів.

V. Центральний Український Комітет має право закладати свої Філії в різних місцях Польщі і через Філії а також і безпосередньо вести офіційні зносини з польськими урядовими Інституціями а також громадськими і політичними організаціями.

VI. Відпоручником Центрального Українського Комітету для ділових і формальних зносин з Урядом Річи Посполитої Польської являється Варшавська Філія Комітету.

VII. Грошові засоби Центрального Українського Комітету складаються: 1) з добротних внесень і пожертв, 2) з прибутку від заснованих Комітетом підприємств, 3) з прибутку від вечірок, вистав, рефератів, лекцій, концертів і т[аке] и[нше] і 4) з сум, що будуть одержані від різних урядових та громадських установ.

VIII. Центральний Український Комітет має свою печатку і видає посвідки біженцям-громадянам Української Народної Республіки.

IX. Прикорочення діяльності Центрального Українського Комітету наступає після ухвали Комітету. Ця ухвала встановляє порядок ліквідації майна і всіх матеріальних засобів.

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 258, арк. 122–122 зв. Машинопис. Копія.

№ 2

СТАТУТ УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ В ПОЛЬЩІ¹

27 квітня 1921 р. м. Варшава

I. Центральний Український Комітет має своїм завданням забезпечення всіх матеріальних і духовних потреб біженців-громадян Української

Народньої Республіки як цивільних, так і військових, що перебувають на терені Річі Посполитої Польської і взагалі за кордоном.

Зокрема, до функцій Центрального Українського Комітету належить:

- а) опікування матеріальним станом біженців,
- б) опікування юридичним, санітарно-медичним та фізичним станом біженців,
- в) опікування релігійними, культурними та освітніми потребами біженців (організація шкільної справи і наукової діяльності і т.и.)

II. Для здійснення зазначених в арт[икулі] I завдань Центральный Український Комітет, опікуючись всебічним забезпеченням культурних та матеріальних потреб біженців, поміж иншим улаштовує і засновує:

- а) інтернати, б) майстерні, в) видавництва, г) кооперативи, д) їдальні, е) бібліотеки, ж) читальні, з) лікарні, і) амбулаторії, к) діточі садки, л) спортивні гуртки, м) школи, н) лекції, о) різні спілки і товариства, п) юридичні консультації, р) релігійні товариства.

III. Центральный Український Комітет має право:

- а) придбання і продажу рухомого та нерухомого майна,
- б) право заставлення майна,
- в) право робити позики і
- г) взагалі користується всіма правами юридичної особи.

Примітка: Довірености і иншого рода акти в імені Центрального Українського Комітету підписуються трома членами, що уповноважені на це Комітетом.

IV. Фундаторами Центрального Українського Комітету являються особи, що підписують цей статут, а також вони являються його виконавчим органом.

Примітка: Центральный Український Комітет має право кооптації нових членів.

V. Центральный Український Комітет має право закладати свої Філії в різних місцях Польщі і через Філії а також і безпосередньо вести офіційні зносини з польськими урядовими Інституціями а також громадськими і політичними організаціями.

VI. Грошові засоби Центрального Українського Комітету складаються: 1) з добротних внесень і пожертв, 2) з прибутку від заснованих Комітетом підприємств, 3) з прибутку від вечірок, вистав, рефератів, лекцій, концертів і т. и. і 4) з сум, що будуть одержані від різних громадських та інших установ.

VII. Центральный Український Комітет має свою печатку і видає посвідки біженцям-громадянам Української Народньої Республіки.

VIII. Осідком Комітету є Варшава.

IX. Прикорочення діяльності Центрального Українського Комітету наступає після ухвали Комітету. Ця ухвала встановляє порядок ліквідації майна і всіх матеріальних засобів.

ЦДАВО України, ф. 4465, оп. 1, спр. 283, арк. 13в. Машинопис. Копія.

№ 3

СТАТУТ

УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ В ПОЛЬЩІ²

Квітень 1921 р., м. Варшава

I) Zadaniem Centralnego Komitetu Ukraińskiego jest zaspokajanie wszystkich materialnych i duchownych potrzeb uchodźców z Ukrainy, którzy przebywają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. W szczególności do funkcji Centralnego Komitetu Ukraińskiego należy:

- a) opieka nad materialnym stanem uchodźców,
- b) opieka nad prawnym, sanitarnym i fizycznym stanem uchodźców,
- c) opieka nad religijnymi, kulturalnymi i oświatowymi potrzebami uchodźców (organizacja szkolnictwa, działalności naukowej i t. p.),

Terenem działalności Centralnego Komitetu Ukraińskiego jest Rzeczpospolita Polska. Działalność Komitetu podlega przepisom miejscowym o stowarzyszeniach i związkach.

II) Dla urzeczywistnienia wyszczególnionych w § 1 zadań Centralnego Komitetu Ukraińskiego, mając na względzie wszechstronne zaspokojenie kulturalnych i materialnych potrzeb uchodźców, między innymi organizuje i zakłada: a) internaty, b) warsztaty, c) wydawnictwa, d) kooperatywy, e) stołówki (jadłodajnie), f) biblioteki, g) czytelnie, h) szpitale i ambulatoria, k) ogródki dziecięce, l) stowarzyszenia sportowe i gimnastyczne, m) szkoły, n) wykłady, o) różnego rodzaju spółki i towarzystwa, p) biura porad prawnych, r) stowarzyszenia religijne.

Institucje i przedsiębiorstwa powyższe powstają i działają zgodnie z miejscowymi przepisami prawa i rozporządzeniami władzy.

III) Centralny Komitet Ukraiński ma prawo: a) nabywania i sprzedaży ruchomego i nieruchomego majątku, b) zaciągania pożyczek w ogóle i pod zastaw majątku, c) korzysta w ogóle ze wszystkich praw przysługujących osobie prawnej.

Uwaga: Plenipotencje oraz wszelkiego rodzaju akty w imieniu Centralnego Komitetu Ukraińskiego podpisują trzej członkowie, upoważnieni do tego przez Zarząd.

IV) Do składu Centralnego Komitetu Ukraińskiego należą: założyciele oraz 15 osób, zaproszonych przez nich na Członków Komitetu.

Założyciele stanowią stały Zarząd Komitetu. Założyciele kooptują 3-ch Członków do Zarządu jako zastępców na wypadek choroby lub nieobecności którego z Członków Zarządu.

Do kompetencji Zarządu należy: wykluczanie członków Komitetu za ich działalność, szkodliwą dla Komitetu, kooptowanie nowych Członków na miejsce wykluczonych, zarządzanie majątkiem i funduszami Komitetu, prowadzenie rachunkowości zgodnie z przepisami prawa i zwyczajami, decyzje w sprawie nabycia i zbycia nieruchomości, sporządzanie sprawozdań rocznych z działalności i rachunkowości Komitetu oraz budżetu na rok następny, tworzenie oddziałów i nadzór za ich działalnością, w ogóle kierownictwo

діяльністю Комітету oraz przedstawicielstwo i odpowiedzialność wobec władz i instytucji rządowych społecznych, instytucji i osób prywatnych.

Zarząd dzieli między Członków funkcje przewodniczącego, skarbnika i sekretarza.

Posiedzenia Zarządu odbywają się nie rzadszej niż raz na miesiąc i są prawomocne przy obecności trzech Członków.

Z posiedzeń Zarządu sporządzane się protokoły, podpisane przez przewodniczącego i sekretarza.

V) Zarząd w miarę potrzeby zakłada oddziały i wyznacza ich kierowników. Oddziały podlegają kontroli i kierownictwu zwierzchniemu Zarządu w granicach statutu niniejszego. Na walnych zgromadzeniach reprezentowane są przed swych kierowników.

Przez oddziały a także i bezpośrednio Centralny Komitet Ukraiński ma prawo znoszenia się z władzami oraz organizacjami społecznymi.

VI) Zarząd zwołuje raz na rok walne zgromadzenie w celu przedstawienia sprawozdań z działalności, rachunkowości oraz przedstawienia budżetu na rok następny do zatwierdzenia.

Do kompetencji walnego zgromadzenia należy: wybór Komisji Rewizyjnej na rok jeden w celu sprawdzania rachunkowości i stany kasy Komitetu i przedstawiania w tej mierze wniosków Walnemu Zgromadzeniu, decyzji w sprawie zmiany statutu oraz likwidacji Komitetu wraz ze wskazaniem porządku likwidacji majątku i Komitetu i wszelkich jego zasobów materialnych.

Walne Zgromadzenie zwołuje się za pomocą imiennych zaproszeń Członków i jest prawomocne bez względu na ilość obecnych.

VII. Fundusze Centralnego Komitetu Ukraińskiego składają się:

- 1) z dobrowolnych składek i ofiar,
- 2) z dochodów, które dadzą założone przez Komitet przedsiębiorstwa,
- 3) z dochodów, które dadzą koncerty, przedstawienia, wykłady i t. p.
- 4) z sum, otrzymanych od różnych instytucji społecznych i innych.

VIII) Centralny Komitet Ukraiński posiada własna pieczęć i wydaje zaświadczenia uchodźcom z Ukrainy.

IX) Siedzibą Komitetu jest m. Warszawa.

ЦДАВО України, ф. 3508, оп. 1, спр. 1 а, арк. 3–4. Машинопис. Копія.

№ 4

ІНСТРУКЦІЯ ВАРШАВСЬКІЙ ФІЛІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ³

§ 1

Філія складається з Голови і трьох Членів, які персонально призначаються Центральним Комітетом. На одного з Членів покладаються Центральним Комітетом обов'язки заступника Голови Філії на випадок його відсутності.

§ 2

В своїй діяльності Філія керується Статутом Українського Центрального Комітету, а також цією інструкцією. В випадках непередбачених статутом, чи інструкцією Філія керується директивами, чи вказівками Центрального Комітету.

§ 3

Справи та питання, які виникають з діяльності Філії, розглядаються і розв'язуються колегіальним шляхом в засіданнях Філії. Внески в засідання робляться Головою Філії чи окремими Членами її. Для дійсності цих засідань, мусять бути присутніми в них Голова і всі Члени Філії. В разі відсутности Голови його заміняє Член-заступник і тоді в цьому складі засідання вважається теж дійсним. Засідання призначаються по мірі потреби Головою Філії, чи постановами самої Філії. Ухвали в засіданнях приймаються звичайною більшістю голосів. В разі поділу голосів на рівні частини перевагу дає голос Голови засідання. Всі засідання філії протоколіруються. Особливі думки Членів заявляються в самому засіданні, подаються Голові Філії не пізнійш як на другий день після засідання і прикладаються до протоколу. Копії всіх протоколів і додатків до них надсилаються Головою до Центрального Комітету.

§ 4

В справах, які виникають з діяльності Філії, вона має право зноситись з Польськими Урядовими Інституціями, а також з інституціями інших держав, які перебувають в Польщі. Філія перебуває в контакті з благодійними Українськими організаціями Польщі.

§ 5

Крім особистої участі в засіданнях, окремі Члени Філії виконують завдання і справи, які їм доручаються безпосередньо. В цих справах відповідні Члени інформують Філію в ближчих засіданнях. Обміном думок і ухвалами в засіданнях Філії – координується діяльність Членів її в таких справах і даються загальні вказівки Членам що до порядку і способу виконання.

§ 6

Всякі грошеві і річеві засоби, які будуть поступати до Філії, чи до окремих її Членів мусять передаватися Філією до Центрального Комітету, або до тої організації, чи тій особі, чи витратитися на ті потреби, які будуть вказані Центральним Комітетом. Для записів прибутку та видатку, як грошового також і вічевого – Філія мусить вести відповідні книжки і справоздайність.

§ 7

В своїй діяльності взагалі, та в грошових і матеріальних зворотах з окрема, Філія підлягає ревізійним установам Центрального Комітету. Звіти свої Філія надсилає до Центрального Комітету щомісячно.

§ 8

Для ведення загального діловодства, а також грошової і матеріальної справоздайности при Філії мається канцелярія, яка в своїй діяльності підлягає Голові Філії.

§ 9

Кошти на утримання Філії і її канцелярії асигнуються Центральним Комітетом по кошторисам, які подаються Філією щомісячно.

§ 10

Філія має і в відповідних випадках вживає печатку з написом: «Український Центральний Комітет Варшавська Філія».

ЦДАВО України, ф. 4465, оп. 1, спр. 283, арк. 1. Машинопис. Копія.

№ 5

УПОВНОВАЖЕННЯ УРЯДУ УНР УКРАЇНСЬКОМУ ЦЕНТРАЛЬНОМУ
КОМІТЕТУ НА ПРАВО ВЕДЕННЯ РІЗНИХ ФІНАНСОВИХ І СУДОВИХ
СПРАВ ВІД ЙОГО ІМЕНІ⁴

24 квітня 1921 р., м. Тарнов

Porzucając terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, Rząd Ukraińskiej Republiki Ludowej niniejszym upoważnia Ukraiński Komitet Centralny, który zostaje założony przez obywateli Andrzeja LUKASZEWICZA, Andrzeja NIKOWSKIEGO i Filipa PYŁYPCZUKA a ma być zatwierdzony przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej do prowadzenia wszystkich spraw Rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej karnych i cywilnych, które to obecnie toczą się i w przyszłości wynikać mogą, we wszystkich instytucjach sądowych, administracyjnych i społecznych, nie wyłączając najwyższej instancji Kasacyjnej, we wszelkiego rodzaju interesach, na drodze cywilnej i kryminalnej, a także w czynnościach postępowania spadkowego, hipotecznego i innych. W tym celu Rząd Ukraińskiej Republiki Ludowej upoważnia Ukraiński Komitet Centralny do przedsięwzięcia w imieniu tegoż Rządu wszystkich prawnych czynności, do wnoszenia za swym podpisem wszelkiego rodzaju podań, zaawizowań, opozycji skarg apelacyjnych, kasacyjnych, i innych, a także podań o uchylenie wyroków prawomocnych, do składania piśmiennych i ustnych wyjaśnień, do odbierania dla Rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej wszelkiego rodzaju papierów i dokumentów, od osób lub instytucje rządowych lub prywatnych i kwitowania z odbioru; do oświadczenia w imieniu Ukraińskiej Republiki Ludowej wątpliwości co do autentyczności aktów lub wytaczania sporu o fałsz, do popierania tychże sporów lub występowania przeciwko nim, do przypozywania do spraw osób trzecich lub do wchodzenia z interwencją, czynienia wezwań notarialnych do żądania uznania dłużników Rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej za upadłych i brania w imieniu Rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej udziału w całym postępowaniu upadłościowym, do występowania o zwoływanie rad rodzinnych i do zastępowania w nich Rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej, do kończenia wszystkich spraw Rządu Ukra-

іńskiej Republiki Ludowej polubownie lub przez sądy polubownie z prawem wyboru sądów polubownych, zapisywania się za Rząd Ukraińskiej Republiki Ludowej na sądy polubowne starania się o zatwierdzenie lub uchylenie wyroków tych sądów, do odbierania wyroków, pieniędzy i innego majątku od osób prywatnych, Komisarzów Sądowych, z depozytu Sądu, od wszelkich instytucji Państwowych Rzeczypospolitej Polskiej, mogące być przyznane Rządowi Ukraińskiej Republiki Ludowej przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej, od wszelkich Banków ich oddziałów i innych instytucji kredytowych, z Kantorów Poczty i jego oddziałów oraz do kwitowania z odbioru w imieniu Rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej, do spełniania wszelkich czynności dotyczących wykonania zapadłych na rzecz Rządu Ukraińskiej Republiki Ludowej wyroków i decyzji z prawem lecz bez obowiązku brania udziału w czynnościach egzekucyjnych.

Pełnomocnictwo to Ukraiński Komitet Centralny ma prawo ustąpić innym osobom według swego wyboru w całości lub w części, wszystko zaś, co Ukraiński Komitet Centralny lub jego sybystytut w granicach tej plenipotencji zdziałają to za dobre, Rząd Ukraińskiej Republiki Ludowej przyjmuje i wszelkich tego powody sporów zrzeka się.

Niniejsza pełnomocnictwo wydane zostało Ukraińskiemu Komitetowi Centralnemu, który zostaje założony przez obywateli Andrzeja LUKASZEWICZA, Andrzeja NIKOWSKIEGO i Filipa PYŁYPCZUKA a na być zatwierdzony przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej.

PREZIDENT RADY MINISTRÓW UKRAIŃSKIEJ REPUBLIKI LUDOWEJ:

Minister Spraw Zagranicznych Ukraińskiej Republiki Ludowej:
Minister Sprawiedliwości Ukraińskiej Republiki Ludowej
Minister Skarbu Ukraińskiej Republiki Ludowej
Minister Gospodarstwa Ukraińskiej Republiki Ludowej
Sekretarz Państwowy Ukraińskiej Republiki Ludowej

ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 199, арк. 177–177зв. Машинопис. Копія.

№ 6

РЕГУЛЯМІН ЖІНОЧОЇ ПІДСЕКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ

13 січня 1922 р., м. Варшава

§ 1. На підставі постанови Дирекції У[країнського] Ц[ентрального] К[омітету] від дня 13 грудня 1921 р. при секціях У[країнського] Ц[ентрального] К[омітету] засновується «Жіноча Підсекція».

§ 2. Жіноча Підсекція при секціях У[країнського] Ц[ентрального] К[омітету] є допомогивим його виконавчим органом і залежить цілковито в своїй діяльності від У[країнського] Ц[ентрального] К[омітету].

§ 3. Жіноча Підсекція керується в своїй діяльності вказівками та дорученнями У[країнського] Ц[ентрального] К[омітету] і переводить свою діяльність в межах його статуту, свої ж власні проекти вносить на затвердження Дирекції У[країнського] Ц[ентрального] К[омітету].

З виконаних справ та доручень складає Ж[іноча] П[ідсекція] звіт У[країнському] Ц[ентральному] К[омітету].

§ 4. Всі грошові суми та майно або інші річі переходять через касу У[країнського] Ц[ентрального] К[омітету] з відповідними розрахунками, справозданнем та документами.

§ 5. Жіноча Підсекція складається з президії, в склад котрої входять на правах членів – Голова, Заступник Голови та Секретарь, і з п'яти членів.

Склад персональний Ж[іночої] П[ідсекції] затверджується Дирекцією У[країнського] Ц[ентрального] К[омітету].

§ 6. Для поширення своєї діяльності Жіноча Підсекція може запросити до співпраці нових членів (поверх назначених в § 5), які по письмєнній рекомендації 2-х уже затверджених постійних членів приймаються таємним голосуванням та представляються на затвердження Дирекції У[країнського] Ц[ентрального] К[омітету]. Таким же порядком поповнюється склад Членів Ж[іночої] П[ідсекції] зазначений в § 5 на случай виходу когось зі складу Ж[іночої] П[ідсекції].

Кооптовані в Жіночу Підсекцію члени по § 6 мають в засіданнях її тільки дорадчий голос.

§ 7. Жіноча підсекція входить в зносини з Дирекцією У[країнського] Ц[ентрального] К[омітету] та керовниками секцій через свою Президію.

§ 8. Справив Ж[іночий] П[ідсекції] вирішуються звичайною більшістю голосів членів по § 5. Для правомочности ухвал потрібна присутність не менш як трьох членів (рахуючи в тому числі й президію).

§ 9. Жіноча Підсекція припиняє свою діяльність і ліквідує справи – по постанові Дирекції Українського Центрального Комітету.

Голова Дирекції

Лукашевич

Члени

Ст. Стемповський
Д[октор] Лукасевич

Секретарь

П. Зайцев

З оригіналом згідно

Другий Секретар

(підпис)

Провірів Уряд[овець]

(підпис)

До Високоповажного Пана Члена Дирекції У[країнського] Ц[ентрального] К[омітету] п[ана] П. Пилипчука

Надсилається до відома

Другий секретар

(підпис)

ЦДАВО України, ф. 3508, оп. 1, спр. 2, арк. 25–25 зв. Машинопис. Копія.

¹ Проміжний варіант статуту УЦК, який, ймовірно, виник на початку червня 1921 р. в результаті внесення польською владою ряду змін у початкову українську версію.

¹ Наведено остаточну версію статуту, значно змінену, розширену і вдосконалену, порівняно з першою версією. Ймовірно, саме цей варіант документа було затверджено Міністерством внутрішніх справ Польщі 9 серпня 1921 р. як офіційний статут УЦК.

³ На жаль, з'ясувати, кому належить авторство цього документа, не вдалося, оскільки він не підписаний і зберігся лише в копіях. Однак, можна однозначно стверджувати, що «Інструкція...» була розроблена Міністерством закордонних справ УНР або НДМ УНР у Варшаві. Автором документа може бути міністр закордонних справ УНР А. Ніковський або заступник голови НДМ у Варшаві А. Лукашевич.

⁴ З проханням про видачу цього уповноваження «заднім числом» А. Лукашевич звернувся до РНМ УНР 29 листопада 1921 р., для того щоб мати змогу брати участь у судових процесах, пов'язаних із вирішенням долі державного майна УНР. Це уповноваження мало б надати УЦК юридичні підстави вважатися правонаступником УНР. Чи видала цей документ РНМ УНР, чи ні, з'ясувати не вдалося.

УДК 930.253:[94:314.743:929](477)“1941”

Глушан Олена

С. В. БОРОДАЄВСЬКИЙ: ДОКУМЕНТИ ДО БІОГРАФІЇ

Вперше опубліковано документи, що висвітлюють один із напрямків громадської діяльності С. В. Бородаєвського в еміграції. Вони засвідчили участь вченого у створенні фахової сільськогосподарської комісії при науково-культурному видавництві Українського національного об'єднання у 1941 р.

Ключові слова: С. В. Бородаєвський, українська еміграція, кооперація, фахова сільськогосподарська комісія, Українське національне об'єднання.

Впервые опубликовано документы, освещающие одно из направлений общественной деятельности С. В. Бородаевского в эмиграции. Они засвидетельствовали участие ученого в создании специализированной сельскохозяйственной комиссии при научно-культурном издательстве Украинского национального объединения в 1941 г.

Ключевые слова: С. В. Бородаевский, украинская эмиграция, кооперация, специализированная сельскохозяйственная комиссия, Украинское национальное объединение.

For the first time there are published the documents which cover one of the directions of the public activity of S. V. Borodaevsky in the emigration. The submitted materials show a participation of the scientist in the creation of the specialized agricultural commission of the scientific-cultural publishing office of the Ukrainian National Union in 1941.

Key words: S. V. Borodaevsky, Ukrainian emigration, cooperation, specialized agricultural commission, the Ukrainian National Union.

Серед визначних представників української політичної еміграції міжвоєнного періоду почесне місце займав Сергій Васильович Бородаєвський¹ (1870–1942) – вчений-економіст, кооператор, політичний й громадський діяч, професор вітчизняних і зарубіжних вищих навчальних закладів. Він є уродженцем м. Охтирка Харківської губернії, закінчив юридичний факультет Харківського університету. З 1896 р. працював у Міністерстві

© Глушан Олена, 2009